

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Syntagma Iuris || Vniversi, Atqve Legvm || Pene Omnivm
Gentivm, Et || Rervm Pvblicarvm Præcipvarvm,||**

Grégoire, Pierre

Francofurti ad Mœnum, M.D.XCIX.

VD16 VD16 G 2999

38 de Iudicibus summis & inferioribus ærarii Gallici.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-97739](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-97739)

mercibus. Et si maius quodpiam sit negotium, vel si prouocatio adiciatur, camera appellatur Apostolica, quæ hac de causa vnum ex Cardinalibus seu decanum, præsidem eius causæ terminandæ constituit, vt refert Othavianus W'eltrius, lib. 2. Introduct. in aulæ Rom. actionem, cap. 12.

10 ¶ Accedit et aliquantum superioribus iurisdictioni Magistri magni aquarum, & sub præfectorum eius seu forestarum, quibus cura & custodia iniungitur aquarum seu fluminum publicorum, & nemorum regionum: vt & prouentus & fructus piscationis, & venationis, regio ærario sine fraude concedantur. Delicta in his commissæ per illos coercantur. Cognoscunt & curant de fluminibus, torrentibus, paludibus, viuariis, piscinis, aquatilibus, allutionibus, ripis, & piscationibus: & de piscationis retibus & nassis, & aliis instrumentis piscatoris, ne sint contra modulus constitutionibus regis præscriptos, docet constitutio Henrici II. mensis Februar. 1554. artic. 16. & 33. constit. Caroli anni 1402. Francisci I. anni 1516.

11 ¶ Magistri et pariter nemorum, eorumque vicarii curant, vt conferantur nomina regia, ne fraus fiat in vsu quibusdam concessio, aut in venditione decreta, ne delictum in illis committatur, ne ligna furto subtrahantur, & similia procurent, quæ bonus paterfamilias in propriis syluis esset facturus. Olim Magnus magister aquarum & nemorum vnus erat tantum in Gallia: postea magistri plures minores in prouinciis constituti, subinde & alii subpræfecti, & locis particularibus designati cum iudicibus, vicariis, seu locum tenentibus, aduocato & procuratore, & consiliariis regis, addita turba aliorum officialium præfectorum nemorum, custodum, thesauriariorum, satellitum, & similia, de quibus omnibus eorumque iurisdictione & munere tractat constitutio prædicta Henrici II. mensis Februar. 1554. Francisci I. *Des eaux & forêts*, annorum 1516. & 1518. Vbi et statuitur horum officia non ab alio, quam a Rege creati vel concedi posse, & antiquata constitutio Philippi V. anni 1378. qua vicarii non concedebantur magistris aquarum & nemorum, necessitate illis imposita per seipso visitandi & decidendi certis sessionibus, hincque certis locis iudicis, quibus vocarentur de negotiis suæ iurisdictionis contententes. Remansit tamen illud caput, vel saltem in Magistris alios particulares transfatam est, vt singulis annis bis visitent, & licent sibi nemora subdita, presentibus custodibus & satellitibus cuiusque nemoris: vtque facti diarium, de lustratione, & de statu scripta faciant, quæ vocant, *Procès verbaux*, quæ procuratori regio ad interuenientibus transmittant, vt si quid delictum admillum inueniant, ipse regis procurator accurate & suo alioquin periculo proficiatur iudicere. Vicarius Magistri magni aquarum & nemorum potest, si velit prouincias vniuersi regni perlustrare, & curias in diuersis locis eius generis cogere, illisq; præsidere: verum sine quapiam lucri exactione, vt cauetur art. 2. constit. Henrici II. anni 1554. Inhibetur ex constit. Ioannis regis, artic. 3. ne se immisceant cognitioni aquarum vel sylvarum, dominorum, Baronum, & Prælatorum Gallie, nisi in casu negligentie, quo casu etiam per præuentionem Henrici I. vbi supra, art. 20. permittit eos cognoscere de abusu & delictis commissis in syluis nobilium Baronum & Prælatorum. Appellationes vero subpræfectorum, vt vitidatorum, & gruyaiorum, ad Magistrum eius prouinciæ deuoluuntur.

12 ¶ Est et thesauri etiam seu domanii camera in palatio Lutetie creata, inquestarum, quæ supremo iudicio omnes lites, quæ per prouocationem ab omnibus iudicibus quibuscumque regni constituunt, determinat & decidit: si de domanio sint aquarum, vel sylvarum, iuxta tenorem constit. Francisci I. anni 1543. Si questio sit de redditu 25. librarum, aut de gessu quinq; librarum, vel de vsu & proprietate aduersus Senatus placita aquarum vel nemorum. Sunt & thesauri alicubi etiam sedes & iuridicia, quorum sententiarum prouocatio est ad classem illam inquestarum domanii, & ita ad Senatum. De cura nemorum, quæ erat inter Romanos & alios, diximus iam lib. 3. istius Syntagm. c. 16. Alia species iudicium mercatorum, est arbitrorum: statuit namq; Franciscus I. mensis August. 1560. in fauorem mercatorum & commerciorum, ne negotiatores litibus retinerentur pene immortalibus neve a negotiationibus distraherentur, vt pro negotiis negotiationem respicientibus, non cogerentur mercatores inter se contententes coram ordinariis litigare, sed compellerentur arbitros eligere tres, vel plures in pari numero mercatores, vel alterius generis: si res exigere: quorum sententia eius esset efficacia & effectus, cuius sunt transactiones aut suprema curiarum iudicia, nulla relicta spe in-

tercedendi, seu vt dicunt opponendi, vel prouocandi. Et vt hanc iudices regii tenerentur, quando vnusquisque fuisset requisitus, executioni demandare summarie & de plano sine strepitu iudicii, perinde ac si per eos lata esset: Et si quando controuertentes non possent, vel nolent conuenire de arbitris, eo casu posset iudex competens præfigere dilationem nominari in vel electioni per litigantes faciendæ, qua elapsa ipse posset nominare & eligere, nulla ea de re admilla prouocatione.

De Iudicibus summis & inferioribus ærarii Gallici. Cap. 38.

1. *Ærarii Gallici tres summa curia.*
2. *Oblationum curia, Generaux des aides, & eius notio.*
3. *Esleux, officiarum curie oblationalis: eorumque iurisdictionis & oblationis. & num. 4.*
5. *Salinariorum & antiographorum cura & iurisdictionis in Gallia. & num. 6. & 7.*
8. *Magistri portuum, viarum, & limitum iurisdictionis.*
9. *Renarobarum munus.*
10. *Rationalium curia. & eius iurisdictionis.*
11. *Monetalis curia, Chambre des monnoyes: & eius notio. & subpræfecti.*

¶ Tres et summas curias in Gallia inuenio de ærario principis indicantes, curiam oblationum, rationalium, & monetalem. De singulis pauca ad monebimus, & de aliis curiis quæ ad has rationes ærarii regii accedere videntur.

¶ Curia et oblationum de oblatio tractata a nobis inuenies, libro 3. Syntagm. ca. 6. dicitur. *Cour des aides ou Generaux des aides*. Istius curiæ antiquior quam a tempore Henrici II. fuit institutio. Ceterum, is mensis Martii 1551. & Maii 1552. officia in ea constituit, iurisdictionemque fixit, vt cognoscerent de iudictionibus & superindictionibus, quas vocat *Tailles & creues*, de gabellis, seu salinarum vectigalibus, oblationibus, vectigalibus, aliis soluedis in egressu vel ingressu regni, vocant *Traits forains*, tractationibus mercium, æquipollentiarum, seu transfatatis tributis mutui regii, quod vocant *Emprunt*, de salario quinquaginta millia militum peditum, de transfatationibus per Ligerim, de facultate transfatationis mercium, de concessis inibus seu largitionibus regis, de munitionibus, & præsidibus, de contractibus factis inter publicanos ratione subsidiarum, de fori vinarum vectigalibus: tum in primis actionibus, tum etiam in vltima consertatione & vltimo iudicio. *vide Rebus. lib. 1. ordina. reg. tit. 20.* Antea non ita fuit ampla iurisdictionis ex constitutione Ludonici 11. an. 1500. & Ludon. 12. *Touchant la iustice des aides.* ¶ Huius et curiæ veluti officiarum appedices sunt, qui electi dicuntur, *Esleux*, quibus commissa est quodammodo lustratio prouinciarum & peræquatio, & inquisitio, qui sunt qui iudictionibus obnoxii esse possunt, quæ immunes sunt, & feuda habent, quæ omnia describunt & descriptiones mittunt ad Senarchum proximum, & ad rationalem curiam. Sicque despiciunt separatim, num supra quam oporteat iudicio fiat prouincialibus, quibusdam, num peræquatio collectarum iniusta sit, quas fraudes commiserint exactores, num supra quam iudicium sit, exactum fuerit. Iudicant isti summarie, & sine prouocationis spe, adhibitis sicut aduocatis & gradu insignitis numero quinque de superindictis, vsque ad summam decem solidorum, & de expensis vsque ad 40. Exitar de his & aliis capitulis eius muneris constitutio Henrici II. mensis Aprilis anni 1557. Hoc enim munere putarunt distributionem summarum iudicatarum populo per regem iustis fieri posse, referentibus electis qui ad iudicium distributionem quos vocant *Alimpos*, quæ in quaque prouincia cognouerint. *constit. Ludo. 12. Touchant la iustice des aides, art. 36. Franc. I. constit. sur les aides, tailles, & gabelles, art. 4. & 7.* ¶ Iniuncta et etiam eis cura viarum & pontium, dataque potestas, vt si reparatione aliqua indigere videantur, possint cogere ad refectionem & collationem summarum dominos qui res possident, vel iuxta sunt. Sed & ipsos dominos locorum, qui portoria & vectigalia capiunt loci, vsque ad summam 20. librarum annuatim impendendarum, pro refectione, sumibusque eius coactionis moderatis, vsque ad viginti quinque aut triginta solidos, prouocatione iuridicis præsidialibus reserata. *d. constit. Henrici I. ann. 1557. art. 6.*

¶ Inter et oblationalia salis vectigal annumeratur. Quam oblatio Salinarum seu præfecti horreorum salis regii & eorum antiographi, vocati *Grenetiers* & *contrerolleurs*, creati sunt officiarum regis pæcti, qui cognoscerent & iudicarent de salis propolis, qui emunt, &

iterum vendant saltem, de fraudibus eorum, quas & falsis salinariis, sicut & receptatoribus eorum, quas & inquirere, iubere comprehendendi, & damnare secundum admissi qualitatem possunt, isti & ius perquirendi habent per priuatorum domos, & inquirendi quantum falsi quisque possideat, ne præter vsum necessarium comparauerit. Si quid in emtione quoque falsi peccatum sit, si breuia non sint veritati venditionis conuenientia, & plus quam scripto venditorum contineatur detulerint, animaduertunt, etiam coercitione corporali, iurisdictioneque ordinaria. Item & de aliis negotiis iudicant, quæ vel de mensuris, contumacia, vel fraudibus similibus circa falsi negotiationem inuoluntati possunt, exceptis personis vicariorum seu locum tenentium, & custodum reformatoris gebellarum, quæ pro criminibus iisdem reuocantur ad cognitionem reformatoris. *de his est constitut. Franc. I. sur le droit de gabelle du sel. Præscribit constitutio Ludouici 12. art. 50. & 52. quomodo isti granerarii seu præfecti horreorum regionum falsi, debent assidui esse in loco horreorum, & adesse venditioni & traditioni falsi, retenta modiorum distractorum præscriptione, cuius exemplar transmittant ad curiam oblationalem. Venaturque illis ne munus suum soli sine antigaphis obeant, ne negotiorum, nec quippiam oneris propria auctoritate falsi imponant, quæ sancit Franc. I. consti. sur le fait des aides & gabelles, art. 36. 39. 40. 52. Si quid autem isti peccauerint, statuitur notionem esse curiæ oblationalis, non alterius.*

¶ E puncta sunt horum præfectorum horreorum falsi officia, apud Petragoricenses, Pictones, Xantonenses, Rupellanos, Angilimenses, Lemouicos, ex contractu & pactione inita certis legibus cum Principe, ut liquet ex constitutione Henrici II. mensis Octobris 12. die anni 1549. item alia extraordinaria temporaria edicto eiusdem mensis Septemb. 1555. ¶ Istis præfectis sunt similes officiarum, abbi dicti conferuatores paludum, ex quibus falsi conficitur: qui iurisdictionem similem exercent in proprietariis, negotiatoribusque, falsi paludalis, & eorum operarios, & mercatores: de omnibusque delictis & controuersiis ea de re inter illos ortis cognoscunt, & de causis appellationum deuolutarum a singularibus, seu particularibus susceptoribus, antigaphis, aliisque particularibus officiarum paludum, quas decidunt ultimo iudicio, vocatis in consilium viris idoneis, ut docet constitutio Franc. I. anni 1545.

¶ Ad oblationum causam quodammodo pertinere videntur, quæ colliguntur ex vectigalibus, mercium exportatarum regno, & importatarum in illud, quas vocant constitutiones. *Droit de traite & imposition foraine, & alii quibus dicitur Recene, alii droit de recene, droit de haul passage.* Cui iurine fraus fieret, ne prohibita exportarentur in regna aliena, neve extranea in præiudicium regni importarentur, Indices & administrati in limitibus regni appositum sunt, illique dicti Magistri portuum, pontium, & vicariorum, seu limitum. Habent munus & curam limitum tractandi. Limenarchis similes & Irenarchis: sed qui limitatam habeant potestatem eamque ciuilem, non militarem, nec qualem habuerunt Duces limitanei. *de quibus nos alibi.* Singulis Magistris portuum, pontium, & tractationum datur Princeps muneris, seu locum eius tenens & vicarius generalis, susceptor, vel exactor, aut quæstor vectigalis impositi per Principem singularibus mercibus, curiosus seu visitator generalis, procurator Cæsarum seu fiscalis, actuarius seu exceptor, ponderator, mensurator, calculator, sigillator, commentariensis, quem vocant, *geolter*, in domo ubi eius Curie sedes seu auditorium constituitur, item sex vel plures obseruatores seu custodes locorum qua transuectio fit. Indicat hæc Curia in prima actione de causis illis domanii foranei, de traditionibus & transuectionibus mercium, auri argenti facti, vel infecti, armorum: rerum ad bellum pertinentium, pretiosorum equorum vel mulorum, si contra legem a Principibus impositam quid inducatur vel educatur, vel fraus in vectigali fiat. Ius quoque illis est, exploratores regni, erroneos, tabellarios extraneosprehendendi, & ducendi ad Ducem limitaneum, vel ad Rectorem illius prouinciae, vel ad eius vicarium vel Subpræfectum cum literarum fasciculis penes illos compertis. Præhibetur illis nominatum, ne inter iudicandum interlocutorie vindicias, quas vocant *main leuee*, dent mercium prehenstarum sub cautione vel fideiussione, sed diffinitiuè iudicent, num in commissum inciderint metes, vel male fuerint captæ & retentæ. Idque propter dolo etiam horum iudicium, qui, si liceret interim vindicias dare, compositione pecuniaria commissi ius eluderent. Relicta tamen prouocandi libertas a iudiciis istorum ad Senatum immediate. Exstat de his omnibus Henrici II. constitutio. 14. No. rem. an. 1551. Atque de rebus quæ obnoxie sunt vectiga-

li huiusmodi, & de forma antiqua alia exigendi, existant constitutiones Franc. I. anno 1541. 1542. 1543. Henrici II. mensis Septemb. 1549. Verum latius prospectum est per dictam constitutionem 1551. Et præmia etiam concessa officiaribus, vt vigilant diligenter circa tractata. Data namque tertia pars commissorum & mulctarum inter officarios diuidenda: videlicet inter susceptorem, visitatorem, procuratorem generalem, actuarium, ponderatorem, mensuratorem, calculatorem, sigillatorem, commentariensem, & custodes. Et certe merentur quidem, si officio probe fungantur: sed vereor ne plures eius muneris administrati, malint totum, quam tertiam partem, & ditescant ex composito, & aliquo dato vel retento iniustu principis plura egredi vel ingredi permittant, quam describitur. Eget admodum vis bonis & diuitibus hæc cura, maxime ob securitatem negotiatorum & viatorum. Audiui enim aliquando, in regnis quibusdam Limenarchos, quibus redditur ratio pecuniæ traslatæ vel mercium exportatarum & importatarum, vel per se prædam earundem agere, vt iubere agi. Quod in contumeliâ regum conuertitur. Et nisi prospiciat, vt latronum auctores & participes in suspitionem aliarum gentium veniant.

¶ Circa latrones Irenarchæ maiorem habebant auctoritatem. Verum ad munus Irenarcharum cura horum Præfectorum tractibus accedit aliquantum. Nam Irenarchæ ad prouinciarum tutelam quietis ac pacis per singula territoria faciebant concordiam. *l. de Irenarch. lib. 10. C. l. fin. §. Irenarche, de mune. & honor. P.* Stabant in limitibus Imperii, habebantque stationarios, vt apud nos Magistri portuum custodes vel speculatores limitum, quibus mandatum erat sub pœna capitis, ne superexactione faceret neve apud se carcerem, vel personam in custodia haberet. *l. de Cohortibus lib. 12. C. Exstat & in edicto Imperatoris Pii, vt Irenarchæ cum apprehenderint latrones, interrogent eos de sociis & receptatoribus, & interrogaciones literis inclusas atque obsignatas ad cognitionem Magistratum mittant.* Apud quos nihilominus & qui cum elogio mittuntur, audiendi iterum sunt: & si quid Irenarcha maligne interrogauerit, vel dicta non retulerit, ipsum Irenarcham puniendum in exemplum, ne quid tale postea facere moliarit. *l. D. Adrianus, 6. §. sed & apud, & §. fin. de custod. reor. lib. 48. P. tit. 3.*

¶ Rationalium & Magistratum curia. *Cour de comptes*, est veluti totius ærarii & domanii Principis memoriale, inuentarium, & calculus. *in constitut. regia, des aduortissements*, nam omnia quæ rationes ærarii respiciunt, eo deferri debent, & omnes qui pecuniam ærarii quam vocant *finances*, petrauant, obnoxii huic Curie sunt, a qua per eius Præsides & Auditores expungantur aut prebentur rationes eorum. *constit. Henric. II. 1553.* Concessit & Princeps, vt si quando in euoluendis Quæstorum rationibus aliquid fraudis annotasset, aut peculatum, vel aliud quippiam officio indignum mulctarent sine prouocatione: & si grauiori pœna animaduertendum in eos esset, regis Procurator rationalis cum Procuratore regio Senatus collatis vocibus vna in eos exercerent conclusiones: & tandem iudicium eorum conuenientibus aliquo Præside & Auditoribus Curie rationalis cum alio Præside & Senatoribus Senatus, perageretur. *Carol. IX. ordin. mensis Maii, 1567.* In ea Curia solent describi immunitates a talliis, iura morticini, quæ vocant, *affranchissements & aduortissements. constit. des aduortissements*, seu eorum regionum detentores, hominia & nomenclaturæ, cum onere & immunitate, & nomine rerum eo nomine possessorum: largitiones seu dona Principis, antequam Quæstres imperata concedant. Solent enim ibi examinari rescripta Principis, num per fraudem vel subreptionem vel obreptionem, liberalitatem extorserint, numve e regni Regisve sit, an dominialia inalienabilia petantur, & quomodo. Ibi quoque literæ seu codicilli restitutionis naturalium, seu legitimacionis, & priuilegia regnicolatus seu codicilli naturalitacionis discutuntur & describuntur, antequam quispiam beneficiis codicillorum vti possit. Et ratio horum & similitum est, quia hæc minuunt Quæstorum & redditus ærarii regis prouentum, cuius inuit ratio ab exactoribus, quæstoribus, susceptoribus, & thesaurariis singulis annis in hac curia computatur seu rationatur: proinde necessarium est, ea omnia veluti ex promtuarum parato auditoribus ad manus esse, ne prætextu munificentie regie & quæstoribus ab his qui res possident, vel ab ipsis quæstoribus, Regi imponatur. Sicque res ordinate transiguntur, vt Quæstres immunitatis prætextu non admittant nisi signata & per rationes promulgata & admissa priuilegia ipsi autem si dem de iis facientes, non receptis, alioquin recipiendis, liberentur, & ita pro receptis habeantur.

Monetalis furtiva, quae Parisiis supremo & ordinario iudicio donata refidet, & a Principibus recentioribus maiorem & firmiterem potestatem, & consilium & antistitium maiorem numerum habuit. Jonec Aurelius in comitiis immunitatis eius est. Curiae eius notoriaeque prior haec fuit, expendere nummi publice percussis, legem mixtionis vel puritatis habeant, secundum decreta statuta de illorum percussione: & idcirco Magistrum monetalem, sub praepositorum monetariorum, & actuariorum testamento, ut probato fiat, unum in legem commiserunt, ut constat ex consuetudine Francisci. I. *Sur le fait des monnoyes*, articulo vicelesimo secundo, & septuagesimo tertio. Magistrum etiam monetalem & praepositi, item generales monetarii iudices Parisiis perquirunt diligenter & emendant, si quid a iudicibus, tractatoribus aut, numulati: argentarii seu menarii, collybitis, quos vocant *changours*, vel alii qui metalla tractant, quippiam in fraudem legis monetariae praescriptae admittant: si radant, aut minuant e ponderis, prouocatione a Magistris ad solos curiae monetarii iudices permissa, ut constat ex constitutionibus Henrici secundi, mensis Novemb. 1548. & Augusti 1555. Iudicibus etiam generalibus monetariis, vel saltem vocabantur, ut interessent iudicio in litibus monetariorum, ex praedicta constituitur. Francisci primi, *Sur le fait des monnoyes*, articulo septuagesimo quarte. Quare & iudicabant de omnibus monetis regalibus, abusu, delictis commissis a Magistris, custodibus, praepositis, probatoribus, incisoribus, anticustodibus, operariis seu percussoribus monetariae, de collybitis, purgantibus, separatoribus, tractatoribus aut argentivis, minerariis, collectoribus aeternarum auri, aurificibus, celatoribus, staterum factoribus, & aliis negotiantibus circa monetam, de litibus & controuersis eorum: & iure concursus, & per praeventione in Senachorum & Bailliuorum, de falsa quoque monetam. Eadem iurisdictionis praerogativa gaudebant Magistris & praepositi monetariorum, in locis sibi commissis, referuata tantum prouocatione ad curiam summam generalium monetariorum. Verum constitutione comitorum habitorum Aureliae, articulo 41. circumscripta est haec potestas, & tantum referuata cognitio & iudicium pisdum monetariorum huic curiae, directioque & ordinatio monetariorum. At delictorum & abusuum circa monetam discussio, decisio siue per ipsos monetarios, siue per aduocatos monetariorum, delata est Senachis vel eorum vicariis seu suprafactis. Qui voluerit de monetariorum legibus singularia cognoscere, videat quae diximus, lib. trigesimo sexto, Syntagma. c. 2. de falsa moneta.

De Arbitris & Compromissariis.

Cap. 39.

Lib. 4. Pr. tit. 1. Lib. 1. C. tit. 5. Lib. 1. Decret. tit. 43. Lib. 1. Sex. tit. 22.

- 1 Arbitria ad similitudinem iudiciorum.
- 2 Arbitri quis.
- 3 Arbitrorum distinctio, & species.
- 4 Arbitrium quid, & diuisio arbitrorum. num. 6.
- 5 Arbitrii & iudicis differentia, & num. 15.
- 6 Amicabilis compositor ut differat ab arbitrio.
- 7 Compromissum quid apud Graecos.
- 8 Compromittere de quibus liceat: & quibus. n. 10. 11. 12. & 13.
- 9 Arbitrii compromittendi formulae. & seq.
- 10 In compromissum quae veniant.
- 11 Arbitrandi dies an proferri ab arbitro possit.
- 12 Arbitri duo vel plures quando alium vel tertium eligant.
- 13 Compromisso faciendo quae clausula apponi debeant.
- 14 Arbitrii dies labitur a tempore acceptati per arbitrum compromissi.
- 15 Arbitrium nemo cogitur suscipere, susceptum tamen cogitur & quando exsequi.
- 16 Arbitrii sententia qualis esse debeat, & an possit retractari.
- 17 Citatio coram arbitris, perinde ac coram iudicibus.
- 18 Arbitri quis esse possunt.
- 19 Arbitrorum esse finis, & ratio, & supra iudices fauor.
- 20 Arbitrium an valeat ex compromisso sine poena.
- 21 Poena arbitraria, & compromissi quando committitur.
- 22 Arbitrorum sententia quando impune reducit ad arbitrium boni viri. & seq.
- 23 Dolus consilio officit arbitrorum sententia. Et num idem in dolore ipsa commissio. num. 29.
- 24 Arbitrorum sententia a quo iudice sit executioni demandanda.

31 Praescriptio interrumperitur per confessionem coram arbitris.

32 Arbitria quomodo in Gallia obseruentur.

33 Arbitrorum seruandorum rationes. Et num. 34.

35 Arbitri apud Athenenses, Iudices & compromissarii diuersa potestatis.

Quia fides arbitrorum & compromissorum sententia dicitur, & ad exemplum iudiciorum compromissa reguntur, l. 1. & l. quamuis 37. de recept. arb. P. vide Iaso in l. hoc iure, n. 55. de iust. & iur. & ad l. nec quicquam, n. 5. de offic. proconsul. & in l. de iudic. n. 4. de re iud. P. de arbitris pauca admonere oportet. Arbitri generaliter significatione is dicitur, qui libera sententia quod sibi uideatur aliqua de re explicat: & inde arbitrari, libera uoluntate aliquid declarare. l. si quis arbitrari, de verb. oblig. P. Arbitri, inquit Feitus, dicitur iudex quod totius rei habeat arbitrium & facultatem, arbitrarium, cum ad hoc res apud arbitrum geritur, arbitrium dicitur sententia, quae ab arbitro statuitur. Iudicis autem nomen a iudicio mentis, ut arbitri priuatus & publicus esse potest. Sic enim dicimus fatuolum pupillum carere animi iudicio. l. cum praetor, de iud. P. cum sim. Ita & sententia quod arbitrata est, dicitur, l. mior Castellanum, 49. de recept. arb. P. cum sim. Iuuenes inter interpretes, l. noyima pro arbitrio, laudum, arbitramentum, quae quamuis non sint uerba politica, tamen tibi aperient sententiam eorum, quae in iure tractantur. Verum non omnis arbitri in iure, est ad hunc alienas more iudiciali componendas electus a priuatis. Et proinde differentia arbitrorum, & arbitratorum adhibenda est. Alii namque dicuntur iudices dati a Magistratibus, seu delegati, arbitri quoque. l. arbitro, 9. & seq. si quis cautio. l. 1. C. de pedane. iud. Item arbitri dicitur, qui moderator & dispensator liber rei suae constituitur. l. in re mandata, C. manda. cum sim. Dicitur & arbitrium generaliter boni viri, iudicis aequa sententia, hoc est, id quod bonus & probus seu iustus uir statuere debet, non cuiuslibet praua sententia, l. haec uenditio, de contrah. emt. P. l. in proposita, pro soc. in P. sed incorrupti animi iudicium, quod pendet ex religione iudicantis, l. quasitum, de testib. P. quare & arbitrii tutela dicitur iudicium, quod pendet arbitrio iusto iudicis, secundum ea quae proponuntur, l. arbit. iur. C. lib. 5. tit. 51. Et arbitrariae actiones, quae libera habent, sed ex eo quod legitimum est, electione, quae & referunt ad arbitrium iudicis. l. 2. & 3. §. in l. lido, 4. de eo quod certi loco. P. Quomodo autem in tribus uertetur arbitrium iudicis circa arbitrarias actiones, docet Iaso ad l. in actionib. num. 8. de in lit. iurand. P.

Aliud genus arbitrorum, in electis uersatur per contententes, litis decidendae causa. Et ita arbitrium est facultas sententiae dicendae de aliquare a priuatis priuato concessa, facit c. a iudicib. 2. q. 6. Dico a priuatis priuato concessam: ut distiguam arbitrium, quod datur iudici dicendae sententiae auctoritate publica in priuatos. Item ut excludam auctoritatem indicandi protogaram interdum a priuatis, dum consentiant in eum qui iurisdictionem quidem habet, sed non in consentientes, l. 1. & 3. de iud. P. qui tamen se iurisdictioni eius subiiciunt scienter, ratione cuius consensus Iudex efficitur proprius, non arbitri. Possunt tamen consentire in alienum iudicem tanquam in arbitrum: sed alia est causa eius, quam quando consentiant in non suum iudicem, & tanquam in ordinarium. l. si quis ex consensu, de Episco. audien. C. l. ut praetor, de re iudic. Priuatorum quippe consensus non tribuit iurisdictionem ei qui non habet, ut si cum auctoritate publica indicare possit, aut cum pari efficacia. l. priuatorum, de iurid. omni. iud. C.

Et interest ita inter arbitrium, quod iudicis potestatem a publico & dictione iuris habet, & arbitrium eius qui habet a priuatis, illudque liberum. Nam Iudex arbitrium suscipit publicum a quo non potest uilo modo discedere, & secundum iuris decreta, quorum executio est, l. 2. §. post originem, de ori. iur. P. iudicare tenetur. l. nemo, de senten. & interlo. omni. iud. C. Et arbitri, prout et bonum uidebitur, iudicat. in l. qualem autem sententiam, 22. & litem si unus, 19. §. Pomponius, de recept. arb. P. Quod tradit his uerbis Cic. pro Coma. Aliud est iudicium, aliud arbitrium: iudicium est, pecunia certa, arbitrium incerta. Ad iudicium hoc modo uenimus, ut totam litem obtineamus, aut amittamus. At arbitrium hoc modo adimus, ut neque nihil neque tantum quantum postulauimus consequamur. Disputat & Iason, aum arbitri habeant aliquam iurisdictionem vel notioem, §. in l. arbitro, num. 9. qui fatuod. cog. P. De iudicium arbitri hic non fiet mentio, sed de aliis, quorum in summa: Duo sunt genera, Proculus in l. societatem mecum, 77. §. arbitrorum pro soc. P. unum eiusmodi ut sine equum sit sine iniquum parere debeamus, facit l. diem, 32. §. stari, de recept. arb. P. dummodo absit dolus, l. arbitrorum, C. eod. quod obseruatur, inquit Proculus,